SIDONIJA RUBIDO-ERDÖDY

Prva hrvatska primadonna.

Iz knjige – Franjo Ksavwr Kuhač: "Ilirski glazbenici", Matica Hrvatska, Zagreb, 1893.

Što su zviezde nebeskoj pučini,
Svietla lica to su domovini.
Petar Preradović.

Kad je godine 1830. dr. Ljudevit Gaj izdao u Budimu svoju knjižicu "Hrvatsko-slavensko pravopisanje" i u njoj osnove iznio, kojima bi se do ilirskoga književnoga jezika došlo, digo se je proti njemu veliki otpor u Ugarskoj a borme i u samom Zagrebu. Predvidjala je magjarski i njemački osjećajuća birokracija naše domovine i **ini ljudi imajući posebnih povlastica**, da će im Gajev namišljaj u veliko kvariti posao i tadanje društvene odnošaje sasma poremetiti. **Zato i nisu htjeli ljudi, stojeći na čelu javnih posala, o pitanju narodnosti ništa ni čuti**, istaknuv se kao pravi i čisti kozmopoliti, nu kojim se je kozmopolitizam u tom sastojao, da su u nas niemštinu sistematički i strastveno gojili i širili, a nuzgredno i magjarštini svoje doprinieli. **Tada je bio društveni jezik u Zagrebu njemački, u kazalištu se glumilo njemački, u koncertima pjevalo njemački** i t. d. No svaka nova ideja nadje svojih protivnika, ali i svojih pristaša. Uz Gajevo nastojanje, t. j. **uz hrvatsku narodnu ideju**, pristali su zborom i tvorom od naših velikaša osobito **grofovi Janko Drašković, Jurica Oršić i Dragutin Erdödy-Bakač**. Ove su otmene obitelji potpomagale, svaka na svoj način, narodnu težnju i prosvjetu, stupivši u savez i sporazumak s hrvatskim piscima **Gajem, Rakovcem, braćom Mažuranići, Vukotinovićem, Babukićem, Vrazom i** drugima. Što se je u divno ono ilirsko doba, na političnom i književnom polju uzradilo, poznato je. Da vidimo, kako se je **počelo na hrvatskom glazbenom polju raditi**.

U Livadićevom životopisu pripoviedao sam, da je **Ferdo Livadić** već godine 1830. uglazbio njekoliko hrvatskih popievaka, i da je god. **1833. uz pripomoć Gajevu složio napjev za pjesmu "Još Hrvatska**

(2)

ni propala". Livadićeve popievke pjevalo je njekoliko domorodaca i domorotkinja ili na samu, ili kod Gaja, ili kod drugih glava tadanjega narodnoga pokreta; **ali u javnim koncertima ili u kazalištu nije se nitko usudio pred općinstvo stupiti s hrvatskom popievkom**. Često su narodni vodje i domorodci medju sobom vićali, kako bi hrvatsku popievku u koji koncert proturali, te nagovorili ovoga i onoga pjevača, ovu i onu pjevačicu, ne bi li koju hrvatsku pjesmu javno pjevala. **Nu ni jedna pjevačka sila nije se htjela** ili bolje rekavši, **nije se usudila pojaviti se na javnoj pozornici**, bojeći se, da bi bila od tadašnje pretežno nenarodne inteligencije odbita ili čak isfućkana. Žalostno li je to bilo stanje, kad u rodjenom svom domu nisi smio u jeziku narodnom popievku koju — u glavnom gradu pjevati! Ali kakav je Gaj bio vješt organizator i za sve pomoć znao, **obrati se na grofa Dragutina Erdödy-a s molbom, da bi mu mladjahna kćerka komtesa Sidonija, za koju je znao, da je učila pjevati, koju hrvatsku pjesmu javno ispjevala.** Gaj je dobro pretpostavljao, da se zagrebačka psendointeligencija ne će usuditi komtesu insultirati. **Grof Erdödy i komtesa Sidonija privolješe na Gajev predlog**, a ovaj donese **za** koji dan popievku, uglazbljenu po Livadiću.

Sidonija uvježba tu pjesmu uz pomoć svoje učiteljice **gospodje Karlitzkyeve**, koja je bila kod njemačke opere u Zagrebu **altisticom, te ju otpjeva god. 1833. mjeseca ožujka na javnom koncertu u Streljani**, kojim je koncertom ravnao **ravnatelj zagrebačkoga glazbenoga zavoda** ("Philharmonischer-Musik-Veein") **g. Kirschhofer**. Divna **blondinka Sidonija**, na pola još diete, jer joj je **tada jedva 14 godina bilo**, zvonko njezino grlo, **krasni njezin hrvatski izgovor** i vještina u pjevanju poluči vanredan efekt. Nadriinteligencija, koliko je i neprijazno gledala na hrvatski duševni napredak, ne samo da se nije usudila demonstrirati proti kćeri velikaševoj, već je iskreno ili neiskreno **izrazila svoje udivljenje takovim gromovitim aplausom**, da je **komtesa primorana bila istu popievku još jedan put pjevati**. Pa kad ni onda još neprestade

(3)

Sidonija Rubido-Erdödy.

povladjivanje, **dodala je ona još jednu hrvatsku, i to tada sasma novu pjesmu: "Još Hrvatska ni propala"**. Tomu se nisu naši dobri prijatelji nadali, te se čak kajali sa svoga "fora" (napried), budući da je pjesma ova **beskonačni i frenetički aplaus u prisutnih rodoljuba** izazvala. Sidoniji i presvietloj njezinoj **majci, rodjenoj grofici Harbuval et Chamare***, poljube redom Gaj i drugi rodoljubi ruke, a nehrvatska inteligencija mrmljaše, da ih je Gaj prevario, da je sad led hrvatskoj pjesmi probit, i da im je gojence "njemačka pjesma" u velikoj pogibelji.

* Grof Harbuval et Ohamare, rodom Francez, ima svoj predikat od sjajnog šarenog odiela, koje je otac njegov nosio u španjolskom ratu, gdje se je osobitom hrabrošću odlikovao. Pradjed Sidonijin od materinske strane, t. j. hrabri onaj borilac u španjolskom ratu, oženjen s komtesom Keglevićevom donio je prvi krumpire u Hrvatsku, te je puk ne samo nagovarao, veo **i** silio, da bilje ovo sadi.

Moguće je, da je već prije sto, dvjesta godina koja odlična, umjetno naobražena pjevačica u Zagrebu pjevala javno hrvatsku pjesmu, ali svakako ne u koncertu današnjega smisla; zato nam je i priznati, da je komtesa Sidonija Erdodyeva bila prva hrvatska koncertna pjevačica, a kako ćemo kasnije saznati, **i prva primadonna hrvatske opere**. Budući da joj kao takovoj u poviesti naše glazbene umjetnosti odlično mjesto ide, dužnost je naša, da nješto zabilježimo takodjer iz života njezinoga.

Sidonija se rodila **u Zagrebu 7. veljače god. 1819.**, te je bila **najstarije diete** njezinih roditelja. Mladja joj sestra Aleksandrina, — sada udova grofa Miroslava Kulmera odlikovala se je uviek kao prava domorotkinja a isto tako i mladji joj brat, Gjuro grof Erdödy, koji je htio sa njekoliko narodnjaka god. 1845. 28. srpnja jurišati na Ferićevu kuću na Markovu trgu, iz koje je vojska uslied zapoviedi bana Hallera pucala na svjetinu prilikom izbora podžupana.

(5)

Roditelji Sidonijini pazili su pri odgajanju svoje djece, da joj se usavrši ono, za što su imala od naravi osobiti dar ili nagon. A budući da su opazili, da **Sidonija ima volju i uvjete za pjevačicu**, to su ju **dali podučavati u pjevanju i u teoriji glazbe.** Uz to se je pak majka njezina pobrinula, **da joj se kćerka i u kućanstvu uvježba.** I zbilja, ne samo da je komtesa **sve svoje haljine sama krojila**, ma bile one i za ples, **već je morala i kuhati, peći, prati i gladiti svoju nakitnu robu**. **U pjevanju poučavala ju, kako smo već kazali, gospoja Karlitzkyeva**, **u teoriji glazbe i u sazvučju pak suprug iste gospodje**, koji je bio kod zagrebačke opere engagiran kao prvi guslač. **Majka Sidonijina, vješta slikarica i naobražena pjevačica**, nadzirala je strogo glazbenu obuku, dapače i sama pripomagala, a budući da je i **baka njezina kod svakog predavanja prisutna bila**, to je i ona nastojala, da Sidonija što bolje i brže napreduje. Kod takve zgode stajala je **učiteljica pjevanja s desna, baka s lieve strane**, a **Karlitzky s guslama iza ledja Sidoniji**, pa ako mlada naša pjevačica nije s mjesta pogodila kakvu pasagu ili florituru, to se je baka požurila iste kajde pjevati, — dakako grlom hrapavim i tvrdim, — te je uz to još i **takt udarala na plećima komtese**. Slavljena naša primadona sama mi je pripoviedala, da je ova obuka za nju doduše neka vrst torture bila, ali da je uz takovu pomoć **ipak više napredovala** u jedan mjesec, no druge učenice, koje su same sebi prepuštene, u cieloj godini, a to tim više, što se ni majka ni baka nije uticala u samo predavanja ili metodu učiteljice, već su ju samo podupirale. Učeći tako kakove tri godine glazbu i pjevanje, dodje, mislim, godine **1834. berlinska dvorska pjevačica Ennes u Zagreb**, da ovdje gostuje.

Grofovska obitelj Erdödyeva pozove ju k sebi, da **čuju sud o Sidoniji**, a ova ne samo da je zvonko grlo i napredak Sidonijin vrlo pohvalila, već se je toliko u mladu komtesu zaljubila, da je njoj za volju njekoliko mjeseci u Zagrebu ostala, **posvetiv se isključivo Sidoniji**, podučavajući ju u višoj pjevačkoj umjetnosti.

(6)

Primjer Sidonijin, **pjevati hrvatske popievke**, urodi dobrim plodom; jer od tada je hrvatske popievke i gospoja **Karlitzkyeva javno pjevala**, pa je i Ennes sobom odniela Livadićeve kompozicije, da ih svietu prikaže kao njekakav glazbeni specialitet. Vidjevši rodoljubi naši liep uspjeh, koji je Sidonija postigla hrvatskom popievkom, zamoliše ju, **ne bi li se ona i za narodni naš ples brinula**, budući da nijedna gospodjica poboljih roditelja nije htjela u kolu plesati. **Komtesa se odluči i na to**, te stupi na plesu streljačkoga društva za čudo sviju u narodno kolo. Po dogovoru tadanjih domorodaca nije se smio u ovo kolo družiti tek tkogod, već, samo ugledni gradjani i gradjanke. Na taj je način bio naš narodni ples **kolo** od otmenog društva prihvaćen, i na svakoj elegantnijoj zabavi i izveden. Ja se od svoje strane divim Gajevoj metodi; jer kako je iz njegova nastojanja, razabrati, **nije ljude silomice tjerao**, da štuju narodnu predaju, već je znao narodnu stvar na visinu svetinje staviti, **kod koje profani sviet nije ni smio učestvovati**.

Kada je **god. 1839.** komtesa Sidonija s majkom u Beču boravila, gostovala je tudier operna pjevačica Karolina Ungerova, slavljena po cieloj Europi. Sidonija ju je više puta čula pjevati, te ju **tako znala oponašati, da bi svatko mislio, da Ungerova pjeva**, kada ne bi našu pjevačicu vidio. Jednu večer pjevala je Sidonija uz širom otvorene prozore veliku ariju iz opere Lukrecije, oponašajući vjerno Ungerovu. Tad se dogodi, da su dva kazalištna ravnatelja, jedan iz Beča a drugi iz Berlina, prolazila kraj one kuće u "Kärtnerstrasse", gdje je Sidonija s majkom stanovala, te čuvši nju pjevati, **začudili se, da je pjevačica Ungerova stan promienila**, a da nisu o tom ništa saznali. Zato pozvoniše na vratima da pitaju pazikuću, od kada Ungerova ovdje stanuje. Ovaj im kaže, da u ovoj kudi nema nikakove Ungerove, a da je ona, koja u prvom katu pjeva, **magjarska komtesa iz Hrvatske**. Berlinac će na to:

(7)

"E šta ćete vi, luda, nas podučavati, tko tu pjeva; mi bolje poznajemo tu pjevačicu, nego vi pospanac makar ju i ne vidjeli".

Pazikuća ne odgovori na to ništa, već pograbi Prusa, turne ga na ulicu te zatvori vrata. Bečanin se nasmije na taj nježni postupak pazikuće, a Berlinac se silno uzrujao na nanesenu mu uvredu, te je podulje psovao pred vratima. Dugo su se ova dvojica šetala pred kućom i dogovarali se, kako bi Ungerovu posjetom iznenadili.

Bilo je već jedanaest sati, kad su opet na vratima pozvonili. Pazikuća dodje, a čim ih opazi, zalupnu vrati, nu Bečanin mu kaže:

"Čujte, prijatelju, nemojte šalu zbijati, evo vam pet forinti i naše karte; budite tako dobar, te nas prijavite kod vaše komtese".

Uslied ovog nagovora, potkriepljena petačom, čemu ne može nijedan pazikuća na svietu odoljeti, pusti ovaj tu dvojicu unutra, ali podje u prvi kat, da sobaricu potraži. Našav ju, kaže joj:

"Evo vam dvie karte, nosite ih grofici, pa recite, da se žele dvie budale predstaviti njoj, ili bolje rekavši, komtesi, koja tako krasno pjeva".

Sobarica učini, kako joj je pazikuća naložio, a grofica videć iz karta, da to nisu ulični enthusiasti, dozvoli, da rečena dva ravnatelja dodju; jer ako i nije polnoć vrieme za pretstaviti se ili koga inostranca primiti, to je grofica i komtesa šale radi na to pristala. Stupivši ona dvojica u sobu, i opazivši, da su to zbilja tudje gospodje, moliše za oproštenje zbog njihove vanredne drskosti, istaknuv odmah uzrok svoga posjeta. **Sidonija se je osobito veselila**, što su ju takvi rutinirani artisti za Ungerovu smatrali, te da svakoj dvojbi kraj učini, sjedne ka glasovira, i zapjeva veliku ariju iz Lukrecije, oponašajuć što je igda, bolje znala, spomenutu slavnu pjevačicu. Naša dva ravnatelja

nisu se mogla dosta načuditi i komtesi načestitati, pak ju moliše za Boga, neka se dade kod opere engagirati;

„ta u grlu Vam leži kapital od milijuna".

Grofica se nasmije malo ironički, i naglasi nješto življe, da o tom govora biti ne može, jer je **Sidonija grofovskoga roda**.

"Jest, jest, — odvrati Berlinac, — istina je; ali prava je nesreća za umjetnost, što komtesa Sidonija nije kći kakvoga gradjanina; ja bi ju odmah za 10.000 talira engagirao".

"Ah, šta ćete, — primjeti grofica — udes je katkada pun hira";

te doda šaljivo:

"Bog zna, ne biste li i vi, gospodine, sposobniji bili za kakvoga grofa, nego za ravnatelja drame ili opere".

Bečanin hoće da pukne od smieha, što je naš Prus i opet nagrajsao, te se pripravi na odlazak. Grofica nije to medjutim dopustila, već dade čaja i hrvatsko pecivo donieti, pa tako ostade društvance gotovo do zore skupa na okupu.

Godine 1841. vrati se Sidonija s majkom u Zagreb, gdje je i opet češće **u koncertima pjevala hrvatske popievke**, osobito kada su ti koncerti bili za dobrotvorne svrhe. Zaboravio sam prije istaknuti, da je **Sidonija potaknula ideju, da se velik koncert u Zagrebu dade u korist poplavom postradalih Peštanaca**, gdje **je** god. 1838. od 13. do 16. ožujka voda 2.882 kuće podlizala i srušila. Da je komtesa u ono vrieme upravo obožavana bila, lasno je pojmiti; nu ni ona sama, ni nitko drugi nije slutio, **da će se Antun pl. Rubido kao najveći njezin obožavatelj istaknuti, i to time, što je išao k majci Sidonijinoj,**

te isprosio slavljenu pjevačicu. Sidonija sama i ciela grofovska obitelj bila je iznenadjena, te se je dugo viećalo, bi li ne bi li komtesu Rubidi dali, **dok nije Sidonija svemu viećanju time kraj učinila, što se je izrično očitovala, za Rubida ili za nikoga drugoga poći**. Godine **1843. vjenčao ju je opat Krizmanić u M. Bistričkoj crkvi**. Sretni mladenci živili su stranom na svojih dobrih, stranom u Zagrebu, a **Sidonija pjevala je i kao Rubidica u javnim koncertima**, te je i nadalje ostala vatrena, vjerna domorotkinja.

Vriedno je zabilježiti, **da je naša pjevačica i komponovala**. Od njezinih kompozicija javno se je izveo njeki **narodni valcer pod imenom „Tanburica", koji je komponovala godine 1843**. kad je zaručnicom bila.

Sjajni uspjeh, koji je Sidonija svojim "ilirskim pjesmama" polučila, učini, da je svakolika zagrebačka mladež htjela pjevačem postati. Osobito vatreno prionuo je bio uz narodnu popievku **Alberto Štriga**, tadanji slušatelj filozofije na zagrebačkoj akademiji. **Štriga**, veleliep mladić, bistra i naobražena uma i žarkog domoljublja **imao je i vrlo krasan, zvonak i mio bariton**. Makar je tada još nevješt bio kajdama, pjevao je uz prirodjeni svoj glazbeni dar proste pučke popievke tako ushitno i dramatički, **da je veliko i malo, staro i mlado onamo hrlilo, gdje je Štriga pjevao**, bilo to na šetalištu, ili na kojoj zabavi. **U to vrieme upozna se Štriga sa pravnikom Lisinskim**, nauči početnu glazbenu teoriju, te stupi tada u mnogo i mnogo koncerta pred općinstvo; **Lisinskoga pak obodri, da kuša pjesme uglazbivati, jer je vidio, da mu je drug pun glazbenoga dara**. Tako mu donese **Štriga tekst Stoosove pjesme "Zagorja od prastara**", a Lisinski stvori krepku onu, svim nam poznatu melodiju. Kako je Štriga kao pjevač i domoljub cienjen bio, i koliko je uspio u tadanjem svom nastojanju, istaknuo sam u njegovoj biografiji u "Viencu"; ovdje hoću samo još to reći, da je Štriga takav magnet za općinstvo bio, da su ga glumci i ravnatelj njemačkoga teatra svaki čas molili, **neka koju hrvatsku popievku u teatru pjeva**, jer su tada sigurni bili, da im kuća

ne će prazna ostati. **Kako je s početka Štriga Lisinskoga nagovarao, da hrvatske pjesme uglazbi, tako ga je poslije tentao, da hrvatsku operu sastavi.** Badava mu je Lisinski tumačio, da još nije toliko glazbe naučio, da bi se mogao na takav posao dati, Štriga ga više nije pustio na miru. Napokon mu Lisinski obeća, da će kušati želji njegovoj zadovoljiti, ako mu on sve priskrbi, što se takovu radu hoće. **Štriga ne samo da to obeća, već podje odmah u potjeru za libretistiina**. On se je i inače za Lisinskoga brinuo; dapače ja bih se usudio ustvrditi, da je **Štriga Linskoga čak i muzikalnim idejama nadahnuo**, ili mu bar razjasnio, **koliko se ima hrvatski glazbotvorac obazirati na pučku našu glazbu, na jezik, na tradiciju** i t. d. **Time je pak postao Štriga prvim i pravim poticateljem, a Lisinski prvim i pravim stvoriteljem hrvatske opere.**

Čim je Lisinski počeo na drugom činu prve hrvatske opere "Ljubav i zloba" raditi, skrbio se je već Štriga za pjevače, za kostime, za instrumentatora (jer **tada još nije znao Lisinski glazbotvorine svoje za orkestar udesiti**) i za sve ostalo.

Čitatelj će sam pogoditi, da je **Štriga ponajprije zamolio presvietlu gospodju Sidoniju Rubidicu, da preuzme dionicu "Ljubice"**, a tada istom g. Stazića (poznat u svietu kao slavljen tenor pod imenom Stoeger), g. Kamila Livadića iz Samobora (sina našega glazbotvorca), g. Pihlera i množinu diletanta za zbor. Svi zamoljeni obrekli su Štrigi, da će dionice opere primiti i po mogućnosti brzo naučiti, samo presv. **gospodja Rubidova** ne — — jer mu je rekla:

"Donesite mi partiju, a ja ću, ako hoćete, već sutra na pokus doći".

Štriga sasma blažen, da će mu za rukom poći ideju svoju oživotvoriti, nastojao je iz svih sila, **da Lisinski operu svrši i da ju pjevači uvježbaju**. **Samo Štrigi je zahvaliti, da se je opera "Ljubav i**

zloba" 28. ožujka god. 1846. prvi put u Zagrebu pjevala, i da je **ona tako sjajno uspjela**. Tom zgodom dakle **stupila je pred hrvatsko općinstvo prva hrvatska primadonna gospodja Sidonija Rubidova rodjena grofica Erdödy.**

Kostimi, koje je dao g. Štriga napraviti, oružje, posoblje i sve ostalo, **što je po gradu pobrao**, bilo vanredno krasno. Njeki gospodin, koji je tada u zboru pjevao, pripoviedao mi je, da je on kao prosti zboraš imao kuburu, koju je dru. Gaju darovao crnogorski knez. Diadem primadone vriedio je svojih 40.000 for., a ostali nakit jedno 60.000 for. Šteta, što nije koji slikar primadonnu u sjajnoj njezinoj odori, ili cielu koju scenu od tadanje predstave naslikao. Naša slika potječe od aquarella, **koji je god. 1842. izradjen**.

O predstavi opere pisao je Perkovac u "Obzoru" (od 23. veljače god. 1874.) medju inim ovo.
"Osim Lisinskoga i Štrige imala je tu najveću zaslugu plemenita **gospoja Rubidova**, rodjena grofica Erdödyeva, koja je nadarena osobitim grlom i divnom ljepotom, zanesena za plemenitim namjerama rodoljuba, pa ne mareć za predsude svoga grofovskoga stališa, **dobrovoljno pjevala partiju 'Ljubice'**. Predstave ove činile su epoku u našem narodnom pokretu: narod je vrvio oda svih strana u Zagreb, da vidi i čuje čudo nečuveno i nevidjeno, **narodnu operu hrvatsku**; domaće je općinstvo bilo očarano, tudjinci su se divili, svatko je hotio u tom imati kakvu zaslugu" i t. d.

"Ljubav i zloba" **pjevala se je redom pet puta**:, a list "Danica ilirska", koja je inače o glazbi i o kazalištu samo rietko **i** to čim kraće koju prozborila, **posvetila je dva ciela broja lista (br. 14. i 15.) operi i predstavi njezinoj**. Mi tuj preštampavamo samo onaj dio kritike, koji se odnosi na našu prvu primadonnu.

"Nada svimi sjaše u tom obziru ponos našeg roda, veleumna **domorodkinja visokorodjena gospoja Sidonija Rubido**, koja osobito tom prigodom jasno pokaza, da je **vredna unuka one slavne i sjajne harvatske obitelji**, kojoj nikakva žartva za domovinu prevelika ne biaše. Bez njezinoga sudelovanja nebi se rečeno délo podnipošto bilo predstaviti moglo, i eto veledušna gospoja odvaži se, metnuvši na stran svekolike obzire, podvarći se tolikom trudu i naporu, **samo da se neprepreči domorodno to poduzetje**. Gdi da uzmognemo rečih za izraziti joj našu hvalu na tolikoj žartvi? U spomenicih naše umétnosti svetiti će se vékovito u nepotamnjenoj sjajnosti njezino ime, kao što se svete imena njezinih neumarlih praotacah u dogodovštini našega naroda! Tronuti tolikim izvanrednim domorodstvom zanemismo od udivljenja jurve, a koliko bi imali jošte reći o umetničkom zaisto izvedenju njezine pretežke zadaće! Samo neobičnoj visini i krépkosti njezinoga jasnoga i sladkozvučnoga, rédkom umétnostju izobraženoga glasa mogućno je ove tolikom veštinom zapletene uvek na izvanrednoj visini trepteće napeve, kakovi se malo u kojoj operi nalaze, takvim uspehom izvesti. Kakova plemenita vatra, kakovo duboko čuvstvo prolevaše se kroz te čarobne glasove! Kolikim dostojanstvom i oduševljenjem kretaše se ova dražestna i velelepna slika, **uzor harvatske krasote i miline**! U znak pohvale i zahvalnosti daždjahu proslavljenoj umetnici i domorodki iz najotmenijih ložah nebrojeno cvetje i venci na susret — nu lepše jošte cvetje cvate joj u uzhitjenih sarcih svih domorodacah — cveće večne uspomene!"

Kod pete predstave opere (**4. travnja god. 1846.**) predali su slavnoj našoj prvoj hrvatskoj primadonni knjižicu, **libreto opere, u crvenom baršunu vezanu i srebrom nakićenu**, a isto tako i u knjižicu vezani sliedeći **sonet**, koji je — kako mislim — Vraz spjevao:

(13)

"Zar si, dušo, u raj se zaniela,
Gdje se Bogu vječna slava spieva,
Te glas slušaš nebeskih angjelah,
Sve u slici od zemaljskih dievah?"

"Srdce tuče, — lica su vesela,
Svim iz očiuh divna vatra sieva, —
Zašto, odkud sva ta radost vela?"
""Šuti, slušaj, — **Sidonija pjeva**!""

Oj slavulju, nježno pjesni tvoje
Mlado srdee vrlo dirnut mogu;
I pozvat ga na ljubovne boje;

Al ak hoćeš **uzhitit** pokušat
I zajedno dignut dušu k Bogu,
Dodji amo Sidoniju slušat. —

Ista je pjesma bila razdieljena mnogobrojnomu općinstvu, a iza posljednje predstave opere prirediše slavljenoj pjevačici štovatelji njezini **pielo** (serenadu) **uz potpuni operni orkestar**. O toj zgodi piše "Danica":
"Opisati se ne može uzhitjenje i klikovanje mnogobrojnih tom prilikom na ulici sakupljenih slušaocah, kojim pozdravljena bijaše mnogoštovana proslavljenica, kada se na prozoru pokaza".

Ono, što smo evo pisali, pruža nam i opet dokaz, da za razvitak umjetnosti kojega naroda ponajviše mogu doprinieti gospodje i velikaši; jer koliko se i prigovaralo, i koliko bi nam se i primjera moglo navesti, da su njeki umjetnici koji su tako rekavši od glada poginuli, dakle bez potpore aristokracije ostali, **poslije smrti na veliko proslavljeni bili**: ipak ostajemo kod svoje tvrdnje, da bez ova dva faktora nije moći odlučno napried u umjetnostima.

Ako koji narod ima sposobnosti za umjetnost pa njoj ipak ne usavrši, kriva je tomu mnogo indolenoija ovih dvaju faktora. Žene su više sklone idealizmu no muškarci, umjetnost je pak gotov ideal, ili, ako bi smio reći: **idealizovana istina**. Žene rado slušaju istinu, ali samo u idealizovanoj formi. Suhoparna, bezobzirna istina manje im se mili, nego idealizovana. Velikaš će pak uslied uzgoja i naobrazbe svoje upoznati prije vriednost umjetničkih djela, iskreno ocieniti i istinski uzljubiti, nego li gradjanin, komu se u roditeljskoj kući malo prilike pruža u stvarima umjetničkim steći si valjan ukus i dostatnu praksu.

Da nije **velikašica i umna gospoja Sidonija** uz još njeke stališke družice i drugove ljepotu naše narodne glazbe spoznala i zavoljela, težko bi se i naši gradjani usudili tvrditi, da je ta glazba liepa, i vriedna da se dalje umjetnički usavrši. Pak da je kasnije još njekoliko naših velikaša s takvim zanosom prionulo uz narodnu našu umjetnost, kao što presvietla gospodja Rubidova, ne bi danas gradjanin X. rekao, **da ta hrvatska glazba nije za gospodjicu kćerku njegovu**, koja je na šta finijega, pametnijega i ljepšega naučena. Iz svega toga sliedi, kakvu veliku dužnost domaća aristokracija glede umjetnosti imade, i kakva ju odgovornost pred sudom poviesti čeka, ako tu dužnost ne vrši. Ispitaj stanje umjetnosti kojega naroda, pa ćeš dobiti ključ, kojega pomoću moći ćeš koješta odgonetati.
Kada su godine 1847. nemiri počeli, a godine 1848. rat buknuo, malo se je na umjetnost pazilo, jer "**gdjeno bojne glas zaječi trube, tamo muze mili glas svoj gube**" (Topalović). I **zato Sidonija nije tada narodu popievala**. Ali mu je na drugom polju voljno i oduševljeno služiti nastojala. **Krenuvši god. 1848. banderijalci (sadanji Wallmodenci) s banom Jelačićem u boj, dobili su na ime "hrvatskih domorodkinja" vrpcu za svoju zastavu**, **koju je izvezla presv. gospodja Rubidova**. Isto tako izvezla je uz pomoć njekih prijateljica krasni ćilim, koji su dali domorotci **hrv. ministru barunu Franji Kulmeru**, u ime priznanja za njegovo patriotičko nastojanje u saboru. Ovaj ćilim je u našem zemaljskom muzeju. Poslije je **ona ustrojila uz**

pripomoć svoje sestro grofice Kulmerove i gospodje Vancaševe zagrebačko pjestovalište, te je iz početka i sama zavod taj nadzirala. **Godine 1863. postala udovicom**, a malo za tim izgubila je posve grlo. Od onoga vremena **živjela je uz sina si Radoslava** na svom veleliepo uredjenom imanju **"Gornja Rieka" ispod Kalnika**.

Danas su posve druga vremena nastala, nego li su bila ona, kad je naša prva primadonna slavlje slavila, pjesnike, književnike, mladost i junake oduševljavala .... Njezino mjesto u hrvatskom salonu stoji ... prazno.

Ona je to opažala posljednih godina svoga života i sama iz svojega tihoga dvorca.....

A zašto je tomu tako? .... Na kome je krivnja? .... Zar na roditeljima hrvatskoga velikaškoga pomlatka ? Ili zato, jer ne imamo drugoga Gaja? Ili zato, jer smo imali jednoga Gaja? .... Bio tomu uzrok, koji mu drago, Bog bi dao, da tako dugo ne ostane!

Ove i slične misli projuriše mi dušom, **kada sam god. 1878. posjetio presvietlu gospoju u Rieci Gornjoj**, te ju zamolio, da mi pripovieda najvažnije momente iz svoga života. U krasnom parku kraj dvorca **visio je na stablu velike i stare lipe kip majke Božje, pod kojim je ona često molila**. Tu mi je i to pripoviedala, da se već više godina nije udaljila iz ove samoće, i da što skromnije živi, ne bi li imanje ostavila svomu sinu dobro uredjeno i bez duga.

"To sam, hvala Bogu, eto i postigla, pa zato mislim, da me sada, pošto sam izvršila i tu svoju zadaću, na svietu više ne treba".

U takvoj mirnoj dispoziciji duše **živjela je medjutim još šest godina. Umrla je 17. veljače god. 1884. na Rieki Gornjoj**, gdje joj i kosti počivaju. Slava prvoj hrvatskoj našoj primadonni!